

KUMAŞ DOKUMACILIĞININ ANADOLU’DAKİ COĞRAFİ DAĞILIMI

Hatice Feriha AKPINARLI¹

Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN²

¹ Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi Tekstil Tasarımı Bölümü, hatice.akpinarli@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9073-059X

² Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi Tekstil Tasarımı Böl., mualla.caliskan@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5113-9182

Akpınarlı, Hatice Feriha ve Mualla Gözde Çalışkan Çoban. “Kumaş Dokumacılığının Anadolu’daki Coğrafi Dağılımı”. idil, 78 (2021 Şubat): s. 285-303. doi: 10.7816/idil-10-78-10

ÖZ

Tarihinin her döneminde farklı toplumlarda sanat dalları çok çeşitlilik göstermiştir. Bu dallardan biri de geleneksel tekstil sanatlarından kumaş dokumacılığı olup kumaş, Türklerin yaşadığı her bölgede farklı teknik, motif ve kompozisyon özelliklerini yansıtır biçimde yoğun olarak üretilmiş ve üretilmektedir. Anadolu’nun, önemli tekstil merkezlerinden olması kumaş dokumacılığındaki zenginliğin sebeplerinden olup coğrafi bölgelerde kendine özgü, kültürel kimlik unsuru olan dokuma kumaş türleri bulunmaktadır. Çalışmanın amacı; Anadolu’da dokunmuş ya da dokunmakta olan farklı özellikte geleneksel kumaş dokumalarının çeşit ve özelliklerini belirleyerek coğrafi dağılımını oluşturmaktır. Araştırmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın evreni Anadolu’da dokunan geleneksel kumaşlar, örnekleme ise 7 bölgeden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 32 adet geleneksel el dokuma kumaşlardır. Veri toplamada konu ile ilgili yazılı kaynaklar incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; kumaşların görünüm farklılıkları olmasına rağmen, çoğunlukla kamçılı tezgahta üretildikleri, pamuk ipliği yoğun olmakla birlikte ipek, yün, floş, keten, tiftik, kıl ve kendirin kullanıldığı, zemin örgüsünde bezayağı, desen örgüsünde atkı brokar tekniğinin uygulandığı, hammaddenin doğal renginin tercih edildiği, birçok geleneksel kumaş ile ilgili coğrafi işaretin alındığı, coğrafi dağılımda en çok Ege ve Karadeniz bölgelerinin olduğu tespit edilmiştir. Tarihsel dokuma mirasımız olan diğer kumaşlarımızda tescillenip koruma altına alınması gerekmektedir. Kültürel kimliğimizin canlı birer belgesi olan dokumalarımızı yaşatmak için yeni projeler yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, kumaş, dokuma, geleneksel el dokumaları, coğrafi işaretler

Makale Bilgisi:

Geliş: 6 Aralık 2020

Düzeltilme: 2 Ocak 2021

Kabul: 23 Ocak 2021

Giriş

Tarih boyunca insanlık geleneksel tekstil sanatları ile iç içe yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. İhtiyaçlarını karşılarken (yiyecek, barınma, avlanma, giyecek, süslenme, eğlence v.b.) geleneksel sanatlarından yararlanarak kültürel unsurlarını her çağa taşımaktadır. En eski geleneksel sanatlarımızdan biri de dokumacılıktır. Geçmişten günümüze insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla çok farklı ürünler üretilmiş ancak hammaddesi iplik olan dokumaların rutubetten etkilenmesinden dolayı günümüze az sayıda örnekler ulaşmıştır. Bu sebepten dokuma ve dokumacılığın başlangıç tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemekte, yapılan arkeolojik kazılar ile günümüze ulaşabilen yeni belgeler bulunmaktadır. Dokumacılık sanatının en önemli yayılma merkezleri Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Babil ve Asur bölgeleridir. Çatalhöyük'te yapılan kazılarda M.Ö. 6000 yılına ait teknik yönden ileri seviyede olan dokuma parçasının bulunması daha ilkel örneklerinde bulunabileceğini göstermektedir (Gönül, 1964:82).

Anadolu'nun her yöresinde farklı türlerde ortaya çıkan dokumacılık, bazı yörelerde halı, kilim gibi kirkitli dokumalar, büyük bir çoğunlukta ise giysi, örtü, ev süsleme eşyaları vb. amaçlarla üretilen mekikli dokumalar olarak üretilmiş ve üretilmektedir.

Kumaş dokumacılığı insanı soğuktan korunma, örtünme, süslenme ihtiyacından doğmuş olsa da zamanla çeşitli koşulların değişmesiyle gelişmiş ve ülkenin refah düzeyine, sanat ve teknik yeteneğine göre ilerlemiştir. Türk kumaşlarının doku, malzeme ve desen zenginliği bakımından dünya kumaşçılığı içinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır (Gürsu, 1988:17). Anadolu'nun önemli tekstil merkezlerinden biri olması ve bu topraklarda güçlü devletler kurulması, tekstil bilgi ve deneyimlerin nesilden nesile aktarılması Türk kumaşlarının zenginliğinin sebeplerindendir. Anadolu'da her bölgenin kendine özgü, kumaş dokuma türleri bulunmaktadır. Çeşitli kaynaklarda kumaş örnekleri ve isimleri açıklanmıştır. Uğurlu (2006) geleneksel kumaş çeşitlerini şöyle sıralamıştır.

"Ankara Sofu, Nallıhan Örtmeleri, Çankırı Kargı Bezi, Kastamonu Çarşafık ve Sarı Kıvrak Bezleri, Tosya Kuşakları, Sivas Gürün şalları, Çanakkale'nin Pomak dokumaları, Ehlam dokuması, Erzurum, Bayburt Ehlamı, Şımak Silopi'de Sal şapık, Trabzon'da Peştamal, Bergama'da Çalı Koparan, Bursa Kemhası ve ipekli dokumalar, Bilecik Dolaması, İzmir Tire'de Beledi Dokuması, Ödemiş ipekli dokumalar, Muğla Üzümlü ve Yeşilyurt dokumaları, Kandıra'nın Bezi, Gaziantep'in Kutnu'su, Şanlıurfa Cülha'sı Aydın'da Alaca, Çubuklu, Çine'de Çemberlik Tülbent, Menemen Dimisi, Mersin Mezitli dokuması, Bitlis Gej dokumaları, Diyarbakır Puşi ipek dokumaları, Gelibolu keten Bezi, Sinop Ayancık keten bezi, Sinop Boyabat Çemberi, Karabük Eflani Çember Bezi, İstanbul Şile bezi, Rize Feretiko, gibi yerleşim birimlerinin adı ile bilinen dokumalarımız vardır" (Uğurlu vd. 2006:277).

Araştırmanın genel amacı; Anadolu'daki farklı özellikteki kumaş dokumacılığını incelemek, araştırmak, bölgelere göre teknik özelliklerini saptayarak coğrafi dağılım oluşturmaktır.

Araştırmada yöntem olarak betimsel inceleme modeli izlenmiştir. Çalışma evreni 7 coğrafi bölgedeki farklı özellikte dokunan ve literatür de yer edinmiş olan kumaşlardır. Örneklem ise farklı özelliklerdeki 32 adet el dokuma kumaşlardan oluşmaktadır. Tüm veriler değerlendirilerek elde edilen bilgiler ayrı ayrı kaydedilmiş ve değerlendirilmiştir.

Kumaş Dokumalarının Coğrafi Dağılımı ve Özellikleri

Çalışmanın örneklemini oluşturan Anadolu'da dokunmuş ya da dokunmakta olan farklı 32 adet yöresel kumaş; kullanılan hammadde, renk, zemin ve desen örgüsü, tezgâh özelliği ve coğrafi işaret tescilleri doğrultusunda incelenmiş ve coğrafi dağılım Türkiye haritası üzerinde belirtilmiştir.

Anadolu'da dokunan kumaşlara; Nallıhan Örtmesi, Ödemiş İpeği, Şile Bezi, Gej, Cülha, Rize Bezi, Kandıra Bezi vb. isimler verilmiştir. Bu isimler dokumanın üretildiği bölge, araç gereç özelliklerini kapsamaktadır.

Araştırmada örneklem olarak alınan kumaş dokumaların coğrafi dağılımı Türkiye haritası üzerinde bölgelere göre şu şekildedir (bkz. resim 1).

Resim 1. Anadolu'da Kumaş Dokumacılığı

Dokuma Kumaşların Özellikleri

Ayancık keten bezi: Sinop ilinin Ayancık ilçesi ve köylerinde kamçılı tezgâhlarda dokunan, atkı ve çözgü iplikleri keten, atkı ipliği keten çözgü ipliği pamuk veya atkı ipliği pamuk çözgü ipliği keten olan dokumalardır. Yörede üretilen keten ipliği doğal rengi gereği kahverengiye dönük, mat ve koyu olduğundan odun külü ile kaynatılarak açık renk elde edilmektedir. Dokuma tekniği bezayağı örgüsüdür (Arlı vd. 1999:16-18). Ayancık keten bezi coğrafi işareti TPE 07.12.2017 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017: 76).

Resim 2. Nezgep işlemeli Ayancık keten bezi (Arlı vd.1999:16)

Babadağ dokumaları: Denizli ilinin Babadağ ilçesinde 700 yıllık geçmişe sahip pamuklu dokumalardır. 1980’li yıllardan beri armürlü, jakarlı yarı otomatik ve jakarlı tam otomatik tezgahlar kullanılmaktadır. En önemli dokumaları armürlü tezgahlarda üretilen “oluklu” ya da “potlu” denilen çözü ve atkı iplikleri pamuk olan çarşaf dokumalardır. Dokumanın özelliği fitil çözü ipliklerinin dokumaya katılmasıdır. İpekli çarşaf denilen örneklerinde çözüsü pamuk ve atkısı polyesterdir. Kadife örtülerde çözü pamuk ve atkısı viskozdur. Dokuma örgüsü bezayağıdır (Ateşok, 2005:77-102). Çarşaf, pike, sofr a bezi ve ham bez kullanım alanıdır.

Resim 3. Babadağ potlu çarşaf (Ateşok, 2005:78)

Resim 4. Dekoratif amaçlı örtü (Önlü, 2010: 54)

Beledi dokumaları: İzmir'in Tire ilçesinde yaklaşık 500 yıldan beri üretilmektedir. Jakarlı dokumanın atası sayılan Belediye tezgahında üretilen Tire beledi dokumaları geçmişte ipek ve pamukla üretilirken günümüzde orlon iplikle üretilmektedir. Belediye dokumasını diğer dokumalardan ayıran en önemli özelliği çift taraflı dokunmuş sağlam kumaşlardır (Derman vd. 2015:432). Giysilik, perdelik, çarşaf yüzü olarak kullanılan dokumalar günümüzde çanta, dekoratif amaçlı örtü, minder, yastık kılıfı, kravat olarak kullanılmaktadır (Önlü, 2010:51). Tire Belediye dokuması coğrafi işareti TPE 28.02.2020 tarihinden itibaren tescillidir (Bağlantı 1, 2020).

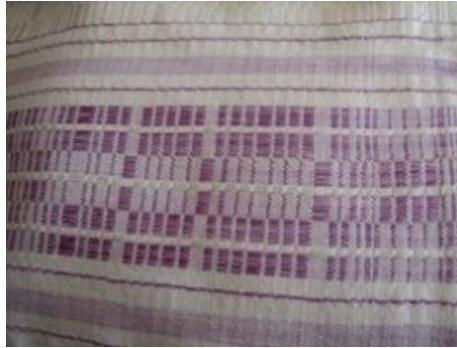
Resim 5. Belediye dokuması (Akpınarlı arşivi,2019)

Resim 6. Saim Bayrı, 2005 (Önlü, 2010: 51)

Beypazarı ipek bürgü dokumaları: Ankara'nın Beypazarı ilçesinde dört gücülü kamçılı dört ayaklı tezgahlarda dokunmaktadır. Çözüğünde doğal pamuk rengi, atkısında beyaz, sarı, pembe, bordo ve yeşil renklerde floş iplik kullanılarak bezayağı ve ribs örgüler ile dokunmaktadır. Dokumanın kenarlarında çözgü ipliklerine bağlama örgü yapılmaktadır. Geleneksel düğün giyiminin bir parçası olarak dokunan ve gelinin ev dışında kullandığı 175-110 cm boyutlarında başörtüsüdür. Günümüzde masa örtüsü, peştamal, bornoz olarak üretilmektedir (Gürsoy vd. 2011:556-562).

Resim 7. Beypazarı İpek Bürgü dokuması (Akpınarlı arşivi,2019)

Boyabat çemberi: Sinop İli Boyabat İlçesinde çok eskiden beri dokunan Boyabat çemberi başörtüsü olarak kullanılır. Kenarları ikişer parmak eninde bordo renkli şeritler ile çevrili, ortası renkli iplikler ile oluşturulan motiflerin yer aldığı pamuklu dokumadır. Birbirine simetrik 2 parça halinde dokunan çember dikilerek birleştirilir (Sarioğlu, 1994:52). Çemberinin karakteristik özelliği kenarlarındaki 3 sıra beyaz ve bordo renkli ince kalın şeritlerden oluşan bordürlerdir. Zemin genellikle "zincir" motifi ile değişik boyutlarda baklava formlarında bölünmüş, baklava içlerinde ve uç kısımlarda renkli motifler yer almaktadır. Çözgü ve atkıda ince tek kat bükümlü pamuk ipliği doğal rengine, zeminde bezayağı örgüsü desende ise atkı brokarı kullanılmıştır. TPE coğrafi işareti 13.02.2008 tarihinden itibaren tescillidir (Bağlantı 2,2020).

Resim 8. Boyabat Çemberi (Bağlantı 2,2020)

Buldan bezi: Denizli ve çevresinde uzun süreden beri dokunmuş ve dokunmaktadır. Çekme ve motorlu tezgâhlarda, çok bükümlü %100 pamuk iplik kullanılarak bezayağı örgüsünde dokunmuştur. İşlemelerde ipek, floş, sim ve orlon kullanılmaktadır (Sezgin, 1981:323-324). Tezgâhtan ham olarak çıkan bez sıcak sabunlu suda yıkandıktan sonra enine çekerek buruşuk yapı kazandığından bürümcük, bükülü bez veya sarı kıvrak denilmektedir. Buruşuk yapısı sayesinde vücuda yapışmaması, vücutla arasında hava kalması ve iyi bir ısı yalıtımı sağlaması nedeniyle, iç çamaşırı olarak tercih edilmekte ve yazlık dış giysi, ev tekstili ürünlerinde kullanılmaktadır. Buldan bezi coğrafi işareti 27/01/2010 tarihinden itibaren tescillidir.

Resim 9. Buldan Sarı kıvrak Bezi (Uğurlu vd. 2006: 279)

Burdur alacası: Burdur yöresinde her türlü desenli ve renkli kumaşlara "alaca" denilmektedir. Çizgili veya düz zemin üzerinde çiçek vb. motifli bir kumaşlarda alaca grubuna girmektedir (Eraslan vd. 2013:259). Eskiden çukur tezgâhlarda üretilirken günümüzde kamçılı tezgâhlar kullanılmaktadır. Muğla'nın Yeşilyurt beldesinde dokunan **Yeşilyurt Dokumaları** (Sezgin, 1997:252) ve Burdur Alacasında genelde pamuk ipliği olmak üzere yapay ipek (floş ipek), seyrek olarak ipek de kullanılmıştır (Hız vd. 2016:131). Üretilen dokumalar döşemelik, perde, yatak örtüsü, masa örtüsü, yastık kılıfı gibi ev tekstilleri ile etek, yelek, kısa pantolon, gömlek gibi giyim tekstillerinde kullanılmaktadır (Sezgin, 1997: 252-254).

Resim 10. Burdur Alacası (Eraslan vd. 2013:259)

Resim 11. Burdur Alacası (Soysaldı, 2014; akt:Şanlı vd. 2014:89)

Diyarbakır puşisi: kadınların başlarına sardıkları desenli veya desensiz ipek kumaştan yapılmış örtüdür (İmer:21). Puşilerde kullanılan ipeklerin yetiştiriciliği Diyarbakır merkez, Kulp, Silvan ve Lice ilçelerinde yapılmaktadır. İpekli kumaş, mendil ve poşularını üretimi eskiye göre oldukça azalmıştır (Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü). Günümüzde yaygın olarak kullanılan puşiler Arap pazarlarından gelmektedir.

Resim 12. Diyarbakır ipek puşi (Bağlantı 3, 2020)

Eflani çember bezi: Karabük ilçesi Eflani bölgesinde dokunan zemin üzerinde belirginleşen değişik motifler ile oluşturulan pamuklu dokumadır. Dokuma için düzen denilen iki gücülü, yüksek tezgâh kullanılır. Dokuma yüzeyinde görülen motifler farklı kalınlıktaki ilave atkı ipliklerinin çözgü iplikleri ile bezayağı bağlantısı kurması suretiyle oluşturulmaktadır (Sarioğlu, 1997:258-259). Eflani çember bezinde motifleri oluşturan desen atkısı sıraları arasında en az dört sıra zemin atkısı bulunmakta yani zemin atkı ve desen atkı sırası 2:4, 3:4, 3:6 vb. düzende olabilmektedir. Yüzey kompozisyonlarının en önemli özelliği, çemberlerin karşılıklı kısa kenarlarında yer alan beyaz konturla ince bir bordo çizgi ve top fitil motifi ile oluşturulan ve eşit aralıklarla tekrarlanan üç sıra beyaz şerittir. Eflani çember bezi coğrafi işareti 03/11/2015 tarihinden itibaren tescillidir.

Resim 13. Eflani Çember Bezi (Balota vd. 2016:486)

Ehram: Bayburt, Erzurum, Erzincan ve Şanlıurfa illerinde asıl adı İhram olan, yörede bayanların çarşaf gibi dış giyimde kullandıkları örtüdür. Genellikle yüksek tezgâhta dokunur. Atkı ve çözgüsünde doğal rengi ile %100 koyunyünü, kenar ve motiflerde ise pamuk iplik kullanılmaktadır. Zeminde bezayağı örgüsü üzerine renkli iplik ve brokar tekniği ile serpme olarak motifler yerleştirilmiştir. Bezeme iplik uçları dokumanın üstünde kalacak Resimde uygulanmaktadır (Başaran, 2014:158-162). Erzurum ehramı coğrafi işareti 05.09.2014 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2018: 16). Bayburt ehramı coğrafi işareti ise 01.04.2019 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020: 21).

Resim 14. Ehram dokumacılığı ve Kuşgözü kompozisyon örneği (Başaran, 2014:154-162)

Resim 15. Ehlram kullanımı (Akpınarlı arşivi, 2009)

Elpek bezi: Zonguldak ilinin Karadeniz Ereğli ilçesinde çok eski zamanlardan beri dokunmaktadır. Mekikleri el ile atılan iki ayaklı iki gücülü tezgâhta bezayağı tekniği ile dokunan Elpek bezinin atkı veya çözgüsünde keten ve pamuk ipliği kullanılmaktadır. Hammaddenin olarak eskiden keten kullanılırken daha sonra pamuk iplik tercih edilmektedir. Dayanıklılığı ve teri emme özelliğinden dolayı keten üretimi ve elde edilen iplikler atkı ve çözgüde kullanılmaktadır. Çözgü ve atkıda tek renk veya renk tekrarları kullanılarak boyuna dikey çizgili dokumalar üretilmektedir (Türkoğlu Dalgıç, 2002:76-78). Başvuru no C2019/201 olan Elpek Bezi ile ilgili 03.12.2019 coğrafi işaret başvurusu yapılmıştır.

Resim 16. Elpek Bezi (Tonus vd. 2015:34)

Gej dokumaları: Bitlis ve çevresinde keçi kılından yapılan dokumalardır. 2 ayaklı, 2 gücülü, mekikli, çukur tezgâh kullanılır. Siyah, beyaz, gri, kahverengi, açık kahverengi olan keçi kılınının doğal renkleri ve bitkisel boyarmaddelerle boyanmış iplikler kullanılmaktadır (Sökmen vd. 2013:176-178). Gej dokumada iki renk ya da tek renk olarak bezayağı örgüsü kullanılır. Tiftiğin arasına büküm sırasında farklı renkte boyanmış kalın kıllar karıştırılarak kırçılı çözgü iplikleri hazırlanmaktadır. Gej kumaşına verilen çubuk şeklindeki efektler dikine çözgü iplikleri tarafından sağlanmakta olup bu efektlerin renk ve sıra sayıları çözgü ipliğinin hazırlanması aşamasında ayarlanmaktadır. (Çelik, 2006:342; akt:Sökmen vd.2013:178). Geçmişte Bitlis, Muş, Siirt, Şırnak, Hakkari-Şemdinli, Batman-Sason ve Van-Bahçesaray'da üretilen gej dokuması bölgenin erkek giyiminde elbiselik kumaş olarak kullanılmıştır (Çelebi, 2001:40; akt: Sökmen vd. 2013:175). Yörede keçi ve keçi kılından adı alan gej dokumaları ile hazırlanan erkek kıyafetine "şal şapık" denilmektedir (Sökmen vd. 2013:173).

Resim 17. Gej dokuma kıyafet (Sökmen, 2012; akt: Sökmen vd. 2013:186)

Göynük tokalı örtme: Bolu ili Göynük ilçesinde üretilen, kısa kenarları ve baş üstüne gelen kısmı desenli, iki parça, ince pamuklu bez dokumanın birleşmesinden meydana gelen, kısa kenarlarında kırmızı püsküller bulunan ve yörede toka denildiği için tokalı örtme olarak adlandırılan örtüdür. Tokalar, 3-3,5 cm boyunda az bükümlü kırmızı orlon ipliğinden hazırlanarak bükümlü saçak ucuna bağlanır. Göynük tokalı örtmeleri "düzen" denilen tezgâhta dokunmaktadır. Atkı ve çözgü iplikleri kıvrak denilen tek kat bükümlü pamuk ipliği ile çözgü ve atkı aralarına fitil şeklinde 2-3 katlı kalın beyaz ya da renkli, pamuk ya da sentetik iplikler kullanılır. Zemin bezayağı dokuma örgüsünde dokunmaktadır. Örtmelerin kısa kenarlarında ve baş deseni olarak adlandırılan bordürde motifler çeşitli renklerde kilim dokuma tekniği ile yapılmıştır. İç hat olarak üç katlı siyah ya da lacivert iplikle oyulgama tekniği ve üst motiflerde brokar tekniği kullanılmıştır. Kilim örgülerde kilimin tersi ile düzü aynı iken küçük motiflerde çalışma kolaylığı sağlamak için motif çevresindeki renklerde atlamalar yapıldığı için dokumanın tersi ile yüzü farklıdır (Soysaldı, 2010:154-156). Göynük tokalı örtme coğrafi işareti 15.05.2015 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017: 38).

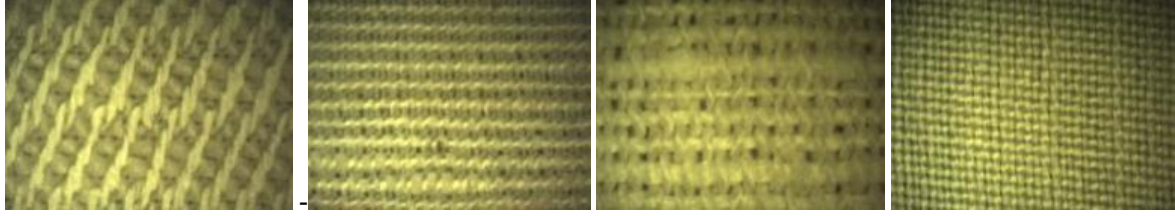
Resim 18. Göynük Tokalı Örtme (Özbağı vd.2010:61; akt:Başaran, 2018:17)

Gürün şalları: Sivas'ın Gürün ilçesinde % 100 saf yünden dokunan, vücudu ve özellikle bel çevresindeki iç organları soğuktan korumak için kullanılan kuşaklardır. Gürün şalları jakarlı tezgâhlarda desenli veya desensiz dokunmaktadır. Boyuna şeritli desenleri olan bir dokuma türü olup içerisinde bitkisel desenler olan motiflerin hâkim olduğu, kumaşa tersinden bakıldığında ilave çözgü ya da atkı ipliklerinin kullanıldığı görülmektedir. Gürün şallarında, bademli kuşak deseninde olduğu gibi daha çok kırmızı, mavi, sarı ve yeşil renkte iplikler, bazı desenlerinde ise siyah ve beyaz renkler de kullanılmıştır (İmer:4-10).

Resim 19. Gürün Şalları (Tezcan, 1993:60)

Hatay ipekli dokumaları: Hatay'ın Harbiye ve Samandağ ilçelerinde üretilen ipeklerden dokunan dokumalardır. Hatay ipekli dokumalarının en önemli özelliği en ve boy olarak dikilebilir olması olup 4 çeşittir. Birincisi olan dört basamaklı elbiselik kumaşın bir yüzü parlak, diğer yüzü ise mat görünümlü, çözgü ipliği filament, atkı ipliği ise kirman ile eğrilmiş ipek iplik olup dokuma örgüsü 3/1 (Z) dimidir. İkincisi ise sadakor gömleklilik kumaşın çözgü ve atkı iplikleri filament ipek iplik ve örgüsü bezayağıdır. Üçüncü elbiselik kumaşın çözgü ve atkı iplikleri kirman ile eğrilmiş Hatay ipeği ve örgüsü bezayağıdır. Dördüncü şal ve örtülük kumaşta ise çözgü ve atkı iplikleri filament ipek iplik olup, bezayağı örgüsünde dokunmuştur. Sadakor, elbise, şal ve örtülük kumaşlar küllü su ve defne sabunu içeren suda kaynatılmaktadır. Hatay ipeği ve ipekli dokumalar coğrafi işareti 18.05.2017 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017: 30).

Resim 20. Dört basamaklı elbiselik, sadakor gömleklik, kirman elbiselik, şal ve örtülük kumaş mikroskop görüntüsü (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017: 33)

Kandıra bezi: Kocaeli'nin Kandıra ilçesinde yöreden toplanan keten bitkisinden elde edilen iplikler ile dokunmaktadır. Düzen denilen 4 gücülü ve 2 ayaklı ahşap dokuma tezgâhlarda çözgü veya atkıda keten iplikler ile bezayağı örgü tekniğinde üretilir. İnce keten iplikle dokunan Kandıra bezi üzerine çeşitli işlemler yapılmaktadır (Develioğlu, 2008: 100-101). Dokumalarının sağ ve sol kenarlarında pamuk ipliklerinin yan yana getirilmesi ile oluşan şerit bulunur (Bağlantı 4, 2020). İnce iplikli bezden şemete, çay takımı, kese, gömlek, çanta, gecelik, masa örtüsü, köşe yatağı, yatak çarşafı ile mendil gibi ürünler üretilirken kalın iplikli bezden pantolon, çuval, kilim gibi ürünler üretilmektedir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020: 93). Kandıra bezi coğrafi işareti 09.01.2018 tarihinden itibaren tescillidir (Bağlantı 4, 2020).

Resim 21. İşlemeli kandıra bezi (Develioğlu, 2008: 99-105)

Karacakılavuz dokumaları: Tekirdağ'ın merkez ilçesi Karacakılavuz beldesinde dimi tekniği ile dokunan mekikli el dokumalarıdır. Yörede kullanılan el dokuma tezgâhlarının özelliği çözgü levendi, gücü ve tarak seviyesinden alçaktadır. Bu şekilde çözgü iplikleri gücü, tarak ve dokuma levendine eğimli bir şekilde gelmekte ve dokumacıya kolaylık ve kalite sağlamaktadır (Başaran vd. 2017:21). Karacakılavuz dokumalarında atkı, çözgü ve motif ipliğinde geçmişte yörede üretilen yün ipliği kullanılırken günümüzde fabrikasyon yün, pamuk ve sentetik iplikler kullanılmaktadır. Zemin dokusunda dimi örgü, motiflerde cicim tekniği kullanılmaktadır (Akpınarlı vd. 2008:12). Karacakılavuz dokuması coğrafi işareti 27.06.2018 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2019: 28).

Resim 22. Karacakılavuz dokumaları (Başaran vd. 2017:22-25).

Kızılcaölük dokumaları: Denizli ili Tavas İlçesi Kızılcaölük beldesinde 19.yy ilk yarısından beri dokumacılık yapıldığı anlaşılmaktadır (Özçelik, 2008:1). Cumhuriyetin ilk yıllarında donluk ve çukur tezgâhlarda üretim yapılırken zamanla yerini yarı otomatik kara tezgah ve tam otomatik tezgâhlara bırakmıştır (Acar, 2011: 4). Kızılcaölük dokumalarında genel olarak zemin renkli olup bezayağı, dimi, saten ve krep gibi temel dokuma örgüleri ve bunların türevleri gibi basit yapılı kumaşların yanında ilave çözgü iplikleri ile oluşturulan motifli (çözgü lanse) daha

karmaşık yapılı kumaşlar üretilmiştir. Dokunan kumaşlar kreplin, vişi, biti kare, satraçlı, dok ya da dok alacası, gazelin, zifir, boncukludur (Sarioğlu vd. 2008:36-37).

Resim 23. Kızılcaabölük boncuklusu desenindeki dokuma (Acar, 2011:6)

Resim 24. Kızılcaabölük tırnaklısı (Önlü, 2010:55)

Kutnu: Birçok rengin yan yana boyuna yollu çizgilerden oluşan parlak yüzeyli saten örgünün hakim olduğu dokumalar Gaziantep bölgesinde yıllardır üretilmektedir. Genellikle armürlü tezgâhlar kullanılsa da jakar ve kamçılı tezgâhlarda da dokunduğu görülmüştür. Atkıda pamuk, çözgüde ise ipek kullanılırken zamanla suni ipek (floş) iplik kullanılmaya başlanmıştır (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu:2). Kutnu dokumalarda desenler; renkli çözgü iplikleri ile farklı kalınlıkta çizgili yollar, küçük desenler veya çözgü ipliklerinin ikat tekniği ile boyanarak yapılmaktadır. Antep Kutnu kumaşlarda kullanılan örgüler, genellikle çözgü sateni, bez ayağı veya rips örgüdür. Yörede tavlama, nişeleme, cendereme ve mengine den geçirime olarak adlandırılan bitim işlemleri ile kumaş yüzeyine parlaklık, hareleme gibi efektler verilir (İmer, 2001:17-58). Antep kutnu kumaşı coğrafi işareti 19/01/2015 tarihinden itibaren tescillidir.

Resim 25. Kutnu çeşitleri (İnalçık, 2008)

Manusa dokumaları: Geçmişte Malatya Arapgir ilçesinde dokunan Manusa dokumalarının günümüze sınırlı sayıda örnekleri kalmıştır. Jakar el dokuma tezgâhların da, bezayağı, dimi, saten, krep ve bazı motiflerde çözgü lanse dokuma tekniği kullanıldığı görülmüştür (Akpınarlı vd. 2016:1126).

Resim 26. Manusa Dokumaları (Akpınarlı vd. 2016:1129)

Mezitli dokumaları: Mersin İli Mezitli ilçesinde yapılan Mezitli dokumaları çok eski yıllara dayanmaktadır. Çulfalık denilen tezgâhta alalı ve akbez dokunmaktadır. Çizgili ve kareli bir dokuma olan Alalı; geçmişte beyaz ve çivit mavisine boyanmış pamuklu ipliklerle dokunmuş, çarşaflık ve perdelik kumaş olarak kullanılmıştır. Günümüzde; çeşitli renk ve kullanım alanlarında yaygın olarak dokunmaya devam edilmektedir. Akbezi; düz, beyaz pamuklu bezden dokunmuş, şalvar, ceket, gömlek, iç çamaşırı olarak kullanılmıştır (Erim vd. 2017: 2937-2938).

Resim 27. Mezitli Dokumaları (Erim vd. 2017:2938-2939)

Nallıhan Örtmesi: Ankara Nallıhan İlçesinde kadınların sokağa çıkarken başlarına örttükleri, vücudun üst kısmını da kapatan dokumalardır. Düzen denilen iki gücülü tezgâhta, eski örneklerde pamuk-ipek ve günümüzde pamuk iplikle dokunmaktadır. Günlük kullanım için kıvrak dokunduğu gibi farklı kalınlıkta ipliklerle tek renkli veya beyaz zemin üzerine kırmızı, lacivert renkli çizgilerle desenler yapılmaktadır (Ortaç, 2015:973). Çözüğü ipinde kullanılan kız kıvrığı (tersbükü/ tersbüküm) ipinin sabunlanması Nallıhan Örtmesine özgüdür. Nallıhan Örtmesinin iki uzun kenarında kahverengi, hardal veya sarı renkli eğirme koza ipeğinden şeritler bulunmaktadır. Çizgilerin bitiminde, uzun kenarların ortasına üçgen formda brokar tekniği ile motifler yapılır. Örtmeler kullanılırken bu motifler başın üstüne gelecek şekilde planlanır. Kısa kenarlarında özel bağlama tekniği ile bağlanmış tokalar bulunmaktadır. Nallıhan örtmesi coğrafi işareti 26.11.2015 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2018:29).

Resim 28. Nallıhan Örtmesi (Ortaç, 2015: 974-977)

Ödemiş ipeği: İzmir ili Ödemiş ilçesi ipekli dokumacılığın geçmişi Aydınogulları zamanına kadar uzanmaktadır. Çözüğü ve atkı ipek iplik veya çözüğü pamuk, atkısı bükümlü ipekten dokunan bir kumaştır. Bürdü, Pembezar, peştemal, idare bez, çiğ ipek çarşaf çeşitleri bezayağı örgü ile dokunmuştur. Pembezarın atkısında bükümlü iplik kullanıldığı için bürümcük görünümündedir. Peştamalların çözüğü pamuk, atkısı ipek olup 90 cm eninde ve 160 cm boyunda mor, siyah ve beyaz renkli çizgili dokumalardır. Çiğ Çarşafı, %100 ipekten 37 ile 40 cm enlerinde çarşaflık kumaş olup atkısında yüksek bükümlü krep iplik kullanıldığı için elastiktir ve bu durum hareket rahatlığı sağlar. Çeyiz olarak ilk akla gelen Ödemiş ipekli dokuma mendiller, %100 ipekten 50cm endedir. Ödemiş keteni de denilen kumaş da %100 ipekten dokunmaktadır (Önlü, 2010: 49-50).

Resim 29. Ödemiş İpeği (Yaşar vd. 2016: 438-439)

Pomak el dokuması: Bulgaristan'dan göç eden Pomak Türkleri'nin günümüzde yerleştiği Çanakkale ili Biga ilçesi çevresindeki Pomak köylerinde (Işıkeli, Kaynarca, Ilıcaş, Elmalı vb.) üretilen el dokumaları olup daha çok yaygı, giysi ve örtü olarak kullanılmaktadır. Pomak el dokumalarında yün, kıl ve pamuk ipliği kullanılmış, günümüzde sentetik ipliklerle, bezayağı tekniğinde, canlı renklerde ve çizgili-kareli desenlerde iki gücü ve iki ayaklı kamçısız tezgahlarda dokunmaktadır. Pomak el dokumaları desenli ve desensiz olarak genellikle kırmızı, pembe canlı renklerle,

yatay-dikey çizgili ve ekose desenli olarak ya da mor, mavi, yeşil, sarı, bordo, kahverengi, siyah, beyaz, lacivert gibi renklerde üretilmektedir. Pomak el dokumalarının enleri genelde 100 cm olmakla beraber son yıllarda sentetik ipliklerle 40-75 cm genişliğinde dokunmakta, boyları kullanım yerine göre değişmektedir. (Başaran, 1999: 49-50)

Resim 30. Pomak el dokuması (Gürcüm vd. 2009: 155-163)

Rize bezi (Feretiko): Rize’de yetiştirilen kendir bitkisinden elde edilen kendir ipliği ile yapılan dokumalardır. Kamçılı el tezgahlarında dokunan kendir ipliğinin asıl rengi mat ve koyu olup isteğe bağlı olarak ağartılarak kullanılmaktadır. Rize bezinde kullanılan kendir ipliğinden dolayı ter emici ve çabuk kuruma özelliğinden iç gömlek olarak tercih edilir. Çözüğü kendir, atkısı pamuk veya ipek dokumalardan masa örtüsü, çarşaf, havlu vb. yapılmaktadır. Rize bezi coğrafi işareti 31/03/2015 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu: 1-2).

Resim 31. Rize Bezi (Saatçioğlu, 2012:51-66)

Sof dokumalar: Türkmenlerin Ankara’ya getirdikleri tiftik keçisinden elde edilen tiftik yününün iplik haline getirilmesi ve iplikten sof adı verilen kumaşın dokunması, boyanması ve harelenmesidir. İpeğimsi, yumuşak, uzun ve parlak tüylere sahip Ankara keçilerinden elde edilen sof kumaşı Ankara için sembol haline gelmiş 16.yy’ın ticaretinde önemli bir yer edinmiştir. Harelemde söğüt yaprağı, asma yaprağı, gül yaprağı gibi istenilen yaprağın dalgası verilir (İmer, 1992:13-23). Sof dokumalar günümüzde dokunmadığı için Yanar ve Akpınarlı tarafından yapılan incelemede; Ankara Etnoğrafya Müzesi’nde bulunan beş sof dokuma örneğinin dokuma örgüsü bezayağı, panama, ikili ve üçlü çözgü ripsi, atkısı tiftik olarak belirlenmiş, çözgüsü ise kumaşlar zarar vermemek için belirlenememiştir (Yanar vd. 2016: 174).

Resim 32. Ankara Etnoğrafya Müzesi’ndeki sof dokuma örnekleri (Yanar vd. 2016: 177)

Şanlıurfa cülha dokumacılığı: Şanlıurfa ilinde culfalık denilen çukur tezgahlarda pamuk, yün, ipek ipliklerin atkıda ve çözgüde birlikte kullanılarak genellikle bezayağı örgüsü olmak üzere dimi örgüsü ile de yapılan dokumalardır. Şanlıurfa ilinde eskiden elde eğriyen yün, pamuk ve ipek iplik kullanılırken günümüzde fabrikasyon pamuk ve floş iplik kullanılmaktadır. En çok kullanılan renkler sarı(sim), turuncu(sim), beyaz, kahverengi ve yeşildir. Culhaların üzeri suzeni işleme de yapılmaktadır. Abalık kumaş, yağmak, vala, yerli bez, şal, kuşak, masa örtüsü vb. üretilmektedir (Akpınarlı, 1996: 55-60).

Resim 33. Cülha Dokumaları (Akpınarlı, 1996: 68-74).

Şile bezi: Şile yöresine özgü atkısı ve çözgüsü pamuklu bürümcük bir dokuma olup en çok boyanmamış yani ham pamuk renginde, kıvraklığını koruyarak boyanmış veya renkli iplikler kullanılarak dokunmaktadır (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017: 100). Kamçılı veya otomatik tezgâhlarda bezayağı örgü tekniğinde yapılmaktadır (Şentürk, 1995:33). Şile Bezi esnek ve hacimli bir dokudadır, yüzeyi kıvrım kıvrım ince yollu görünümündedir. Kullanılan ipliklerin büküm oranından dolayı dokunduktan sonra eni yaklaşık %15 oranında daralmaktadır. Dokumanın buruşuk yapısı nedeniyle, Şile Bezinden üretilen giysilerde kumaş ile vücut arasında hava kalır, kumaş vücuda yapışmadığı için ısı yalıtımı sağlamaktadır. Şile Bezinin önemli bir özelliği yıkandıkça beyazlayıp hafif bir görünüm ve yumuşaklık kazanmasıdır. Şile bezi coğrafi işareti 26.08.2014 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2017: 100-103).

Resim 34. Şile Bezi (Uzun, 2009)

Çarşıbaşı keşanı: Karadeniz Bölgesinde 400 yıldır kadınların başlarını örtmek için kullandıkları (Kocaman, 1999, s. 181) çözgü ikat tekniği ile hazırlanan bezayağı veya çözgü yüzü pamuklu dokumadır. Pamuk çözgü; bayrak kırmızı, optik beyaz, siyah ve açık sarı olmak üzere 4 ana renkten oluşmaktadır. Çözgü iplikleri düzgün biçimde dolapta sarılarak hazırlanır, üzerlerine desen çizilir, her renk için ayrı grup bağlama yapılır, en koyu renk açık bırakılarak koyudan açığa doğru boyama yapılır, en son en açık renk boyanır. Desende simetri hakimdir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu: 2). Mihrap adı verilen desenler, keşan kumaşının iki yanında üç sıra halinde yer alır (Kocaman, 1999: 181). Çarşıbaşı Keşanı coğrafi işareti 08/06/2004 tarihinden itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu:1).

Resim 35. Çarşıbaşı Keşanı (Akpınarlı arşivi, 2019)

Tamzara bezi: Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi Tamzara Mahallesinde üretilen yöresel bir dokumadır. Eski örneklerinde 4 çerçeveli olduğu bilinmekle beraber genellikle 2 çerçeveli kamçılı tezgâhlarda dokunmaktadır (Arslan vd. 2018:182). Çözgü ipliği %100 pamuk ve kenevir iplikleri de kullanılarak bezayağı, rips, panama ve krep örgüler

kullanılmaktadır. Desenler farklı büyüklükte ve kalınlıklarda kareli ve çizgilidir. Tamzara dokuması coğrafi işareti 31.08.2018 itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2019:40).

Resim 36. Tamzara Bezi Örnekleri (Arslan vd. 2018: 187)

Vezirköprü Susuz bezi: çember, peşkir, bürümcük, çeşitli örtü ve iç çamaşırı yapımında kullanılan düz dokuma kumaşlardır. Pamuk ipliği kullanılarak düzen denilen tezgâhlarda dokunmaktadır. Zemin üzerinde mühür, tarak dişi, koyungözü, yarım ay, zincir, baygun ve şeker motifleri ile sarı, kırmızı, yeşil, pembe, beyaz, turuncu, fıstık yeşili ve ceviz yeşili renkleri kullanılır. Başörtüsü olan çemberin dört kenarında yatay ve dikey olarak 1 cm kalınlığında kırmızı ve bordo çubuklar bulunur. Peşkir; havlu, örtü ve damatlarda omuz atkısı olarak 60 cm enindeki düz dokumadır. Dokunan kumaşın iki ucuna en az 30 cm genişliğinde desenler yapılır. Bürümcük; iç çamaşırı kumaşının üretiminde eni 1 m olan tezgâhlarda dokunan düz dokumadır. Vezirköprü susuz bezi coğrafi işareti 25.06.2018 itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020:38).

Resim 37. Vezirköprü Susuz Bezi (Bağlantı 5, 2020)

Yeşil Üzümlü dastar dokumaları: Fethiye yöresi Yeşil Üzümlü beldesi başta olmak üzere İncir Köy, Orta Köy ve Paşalı'da zemin bezayağı örgü, desen atkı iplikleri arasından geçirilen desen ipleri ile brokar tekniğindeki dokumalardır. Düzen denilen 2 gücülü yüksek kamçısız tezgâhlar da dokunmaktadır. Geçmişte doğal renkli yün ipliği ve desende pamuk ipliği kullanılan dastarlar günümüzde zeminde pamuk ipliği ve desende ağartılmış pamuk ipliği ile yapılmaktadır. Zemin dokusunda atkı ve çözgü iplikleri aynı kalınlıkta olduğundan eşit görünümlü doku oluşturur ancak iplik bükümü fazla olduğundan küçük açıklıklar meydana gelmektedir (Akpınarlı vd. 2014:9-13). Desen iplikleri zemin ipliğinden daha kalın kullanılır. **İbecik dokumaları;** Burdur ili Gölhisar ilçesi İbecik köyünde geçmişte başörtüsü olarak kullanılmış olup günümüzde 2 gücülü kamçılı mekikli tezgâhlarda dokunmaktadır. Atkı ve çözgü ipliği olarak tek kat, sarı kıvrak olarak adlandırılan sık bükümlü 20/1ham pamuk ipliği, desen ipliği olarak ham pamuk rengi veya ağartılmış pamuk rengi, bazen renkli veya simli iplikler ile brokar tekniğinde her motif için ayrı bir ilave atkı ipliği kullanılarak desen oluşturulmaktadır. İbecik köyünün daha önceden Muğla Fethiye'ye bağlı olmasından dolayı İbecik bezinin Üzümlü dokumaları ile malzeme, teknik ve desen bakımından aynı özelliğe sahip olduğu tespit edilmiştir (Soysaldı vd. 2011:149-155). Yeşilüzümlü dastarı coğrafi işareti 20.11.2020 itibaren tescillidir (T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020:63).

Resim 38. Yeşilüzümlü dokumaları (Akpınarlı arşivi, 2019)

Resim 39. İbecik bezi (Şanlı vd. 2014: 87)

Sonuç

Anadolu'da kültürel kimlik olan kumaşların coğrafi bölgelere göre dağılımında, Ege ve Karadeniz bölgeleri yedişer farklı geleneksel kumaşa sahip olup, çeşitlilik bakımından en zengin olan bölgelerimizdir.

Dokumalardaki iplik özellikleri incelendiğinde çözgüde % 53,66 ile en çok pamuk ipliği ve bunu sırasıyla yün, ipek, keten, floş, tiftik, kıl ve kendir ipliğinin; atkıda ise %52,38 ile yine en çok pamuk ipliği ve bunu sırasıyla ipek, yün, floş, keten, tiftik ve kılın takip ettiği tespit edilmiştir. Bitkisel elyaf olan pamuk en çok tercih edilen elyaf olmuştur.

Renk özelliğine bakıldığında %21.79 ile pamuk, ipek, yün ve ketenin doğal renginin yoğun kullanıldığı ve bunu sarı, beyaz, kırmızı, mavi, siyah, yeşil, bordo kahverengi, mor, pembe, gri, hardal, lacivert, sarı sim, sütlü kahve, turuncu, turuncu sim renklerin takip ettiği belirlenmiştir.

İncelenen dokumalardaki teknik özellikler değerlendirildiğinde zemin örgüsünde temel dokuma örgülerinden bezayağı ve bezayağı türevi olan ribs ve panama; dimi, saten ve saten türevi olan krep örgüler kullanılmakta olup %63.04 ile en yoğun tercih edilen güçlü ve dayanıklı örgü olan bezayağı örgüsüdür.

Bezayağı örgüsünün yoğun kullanılmasıdaki en önemli etken tezgah özelliğidir. Yaygın olarak iki güçlü tezgahlarda dokuma yapıldığından bezayağı örgü ve türevleri kullanılmıştır. Geleneksel kumaşlarda temel dokuma örgüleri kullanılmakta olup desenlerde % 53.33 ile en yoğun atkı brokarı kullanıldığı, bunu sırasıyla çözgü lanse, ajur, cicim, kilim izlemektedir. Dokumalarda kullanılan tezgah özelliklerinde en yoğun kamçılı tezgahların kullanıldığı, bunu çukur, jakarlı, armürlü tezgahlar takip etmektedir.

Dokumalardan, 18 adet geleneksel dokumanın coğrafi işareti alınarak tescillendirilmiş ve koruma altına alınmıştır. Birbirinden değerli olan diğer kumaşlarımızdan 1 yöresel dokuma hakkında coğrafi işaret başvurusu yapılmış, 13 kumaşın coğrafi işaret başvurusunun yapılmadığı tespit edilmiştir.

Koruma altına alınmayan diğer kumaşlarımızda T.C. Türk Patent ve Marka Kurumuna coğrafi işaret olarak başvurusu yapılarak tescillendirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde dokunmayan ya da son ustalarının çabaları ile her an kaybolmaya mahkum olacak olan dokumalarımızı yeni tasarımlar ile harmanlayıp günümüzde kullanılabilen yeni ürünler tasarlanmalıdır. Geleneksel dokumalarımızı yaşatmak için projeler yapılarak atölyeler kurulmalı ve yeniden üretimleri yapılmalıdır.

Kaynaklar

- Acar, Sedef. «Kızılcabölük'ten Bir Dokuma Ustası:Ömer Kartoğan .» *Uluslararası Geleneksel El Sanatları Ustaları Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2011. 1-15.
- Akpınarlı, Feriha ve Hatice Tozun. «Tekirdağ Karacaklavuz Dokumalarının Teknik ve Motif Özellikleri.» *Gazi Üniversitesi 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2008. 11-14.
- Akpınarlı, Feriha ve Songül Kuru. *Yeşil Üzümlü Dokumaları* . Yeşil Üzümlü-Fethiye : Gazi Üniversitesi, 2014.
- Akpınarlı, H. Feriha. *Şanlıurfa Cülha Dokumacılığı*. Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 1996.
- Akpınarlı, H.Feriha ve Ebru Çatalkaya Gök. "Geleneksel Manusa Dokumaların Teknik, Motif Analizi ve Yeniden Uygulanması". *İdil Dergisi Cilt 5, Sayı 20, Volume 5, Issue 24* (2016): 1123-1144.
- Arlı, Mustafa, Feryal Söylemezoğlu ve Zeynep Erdoğan. «Ayancık İlçesinde Keten El Dokumacılığı.» *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999. 14-19.
- Arsan, Arzu ve Fatma Nur Başaran. «Giresun, Şebinkarahisar İlçesinin Kültürel Mirası:Tamzara Bezi.» *TÜBA-KED* (2018): 177-196.
- Ateşok, Ebru Atıcı. «Babadağ Dokumacılığı ve İlçede Üretilen Düz Dokumaların Bazı Özellikleri-Yüksek Lisans Tezi.» 2005. *Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi*. 20 Mayıs 2018. <<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/3016/>>.

- Balota, Büşra ve Günay Atalayer. «Karadağ'dan Geleneksel Bir Karşılaştırma 'Dobrodole-Mahrama ve Pojas'» 21-23 Mart 2016. *Anadolu'ya Doku"N"an Bezler, BEZCE2016*. 20 Mayıs 2018. <<http://docplayer.biz.tr/46439077-Asirlar-onesinden-bir-miras-kesan-cesan-bezi.html>>.
- Başaran, Fatma Nur. «Anadolu Geleneksel Bez Dokumacılığından Bazı Örnekler Ve Günümüzdeki Durumu.» *Ariş Halı, Dokuma Ve İşleme Sanatları Dergisi* (2018): 14-25.
- . «Bayburt Yöresinde Geleneksel "Ehram Dokumacılığı" Üretim Teknikleri, Motif ve Kompozisyon Özellikleri.» Kış 104. Sayı 2014. *Milli Folklor*. 15 Nisan 2018. <<http://millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=104&Sayfa=148>>.
- . «Çanakkale İli Biga İlçesindeki Pomak Dokumaları.» *Erdem Halı Özel Sayısı-1* (1999): 49-52.
- Başaran, Fatma Nur ve HanifeYarmacı. «Karacakılavuz Dokumalarının Teknik, Renk ve Kompozisyon Özellikleri.» *Umyos 6. International Vocational Schools Symposium*. Bosnia & Herzegovina, 2017. 19-27.
- Derman, Sevim ve Feryal Söylemezoğlu. «Tire-Beledi Dokumaları.» 2015. *Ayk Maddi Kültür 1.Cilt*. 07 Mayıs 2018. <<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/DERMAN-Sevim-S%C3%96YLEMEZO%C4%9ELU-Feryal-T%C4%B0RE-BELED%C4%B0-DOKUMALARI.pdf>>.
- Develioğlu, Yakude. «Kandıra Bezi Üzerine Yapılan İşleme Teknikleri.» *Gazi Üniversitesi 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2008. 99-105.
- Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Kültürel Detaylar- El Sanatları*. tarih yok. 08 Mayıs 2018. <<http://www.diyarbakirkulturturizm.gov.tr/TR,56888/el-sanatlari-ve-hediyelik-esya.html>>.
- Eraslan, Işıl ve Günay Atalayer. «Anadolu'da "Alaca" Üzerine Bir Karşılaştırma .» *Akdeniz Sanat Dergisi* (2013): 251-263.
- Erim, Özge Usluca, Handan Demir ve F. Yelda Gezicioglu. «Kültürel Mirasın Yaşatılmasına İlişkin Paylaşımlı Bir Çalışma "Mezitli Dokuma Projesi"» *İdil Dergisi Cilt 6, Sayı 38, Volume 6, Issue 38* (2017): 2933-2948.
- Gönül, Macide. «Dokumacılığın tarihçesi ve en eski dokuma aletleri .» 1964. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*. 20 Mart 2018. <<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/71/1793/18921.pdf>>.
- Gürcüm, Banu H. ve Fatma Nur Başaran. «Creating Modern Designs With Pomak Weaving.» *e-Journal of New World Sciences Academy* (2009): 153-168.
- Gürsoy, Hatice ve Banu Aydın. «Beypazarı Dokuma Ustası Hayati Erdemli.» *Uluslararası Geleneksel El Sanatları Ustaları Sempozyumu*. Ankara: Atatürk <kültür Merkezi Yayını, 2011. 555-562.
- Gürsu, Nevber. *Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler*. İstanbul: Redhouse Yayınevi, 1988.
- Hız, Kevser ve N.Rengin Oyman. «Burdur İli Geleneksel Mekikli Dokumaları.» *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi* (2016): 129-154.
- İmer, Zahide. «Diyarbakır'da İpekçilik ve Dokumacılık.» tarih yok. *academia.edu*. 02 Mayıs 2018. <https://www.academia.edu/20106067/D%C4%B0YARBAKIRDA_%C4%B0PEK%C3%87%C4%B0L%C4%B0K_ve_%C4%B0PEK_dOKUMACILIK>.
- . *Gaziantep Yöresinde Üretilen Kutnu, Alaca ve Meydaniye Kumaşlarının Bazı Teknolojik Özellikleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2001.
- . «Gürün Şalları ile İran Şallarının Benzerliğinin Tarihsel Paralellliği.» tarih yok. *Academia*. 01 Mart 2018. <www.academia.edu>.
- . *Ankara Sofunun Dünü ve Bugünü*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara:Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- İnalcık, Halil. *Türkiye Tekstil Tarihi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Kocaman, Ali. «Trabzon- Çarşıbaşı El Dokuma Kumaşı:Keşan.» *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999. 181-182.
- Ortaç, Hülya Serpil. «Ankara İli Nallıhan İlçesi Örtme Dokumaları.» 2015. *AYK*. Nisan 2018. <<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ORTA%C3%87-H%C3%BCly-Serpil-ANKARA-%C4%B0L%C4%B0-NALLIHAN-%C4%B0L%C3%87ES%C4%B0-%C3%96RTME-DOKUMALARI.pdf>>.
- Önlü, Nesrin. «Ege Bölgesi El Dokuma Kaynakları.» *Sanat Dergisi* (2010): 47-60.
- Özbaşı, Tevhide, et al. *Göynük El Sanatları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2010.
- Özçelik, Selahittin. «Kızılcaölük'ün Dokumacılık Serüveni XIX.Yüzyıl Ortalarından XX.Yüzyıl Ortalarına (1844-1950).» *Kızılcaölük Geleneksel Dokumalar Sempozyumu*. Denizli: Kızılcaölük Belediyesi Yayınları, 2008. 1-13.
- Saatçioğlu, Kenan. «Yüksek Lisans Tezi .» *Geleneksel Türk El Dokumalarından Rize Bezi'nin(Feretiko) Süsleme Teknikleri İle Giysiye Uyarlanması*. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

- Sarioğlu, Halide. «Eflani Çember Dokumaları ve Bu Dokumaların Günümüz Tasarım Anlayışı İle Değerlendirilmesine Yönelik Öneriler.» *Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1997. 256-263.
- . Eflani ve Boyabat Çember Dokumaları Üzerine Bir *Araştırma*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara:Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Sarioğlu, Halide, Betül Özmen ve A.Pelin Sarioğlu. «Kızılcaabölük Kumaş Dokuma Geleneğinin Geçmişinden Örnekler.» *Kızılcaabölük Geleneksel Dokumalar Sempozyumu*. Denizli: Kızılcaabölük Belediyesi Yayınları, 2008. 35-45.
- Sezgin, Şerife. «Buldan Dokumaları ve İşlemeleri.» *1. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1981. 321-333.
- . «Geleneksel Yeşilyurt Dokumalarının Günümüz Koşullarında ve Anlayışında Yeniden Değerlendirilmesi.» *Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1997. 252-255.
- Soysaldı, Aysen. «Bolu-Göynük Tokalı Örtmeleri.» *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* (2010): 150-163.
- Soysaldı, Aysen ve Zeynep Balkanal. «Burdur'da Yapılan Bir El Dokuması "İbecik Bezi".» *3. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) ve Geleneksel Sanatlar Kongresi/Sanat Etkinlikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2011. 149-156.
- Sökmen, Sultan ve Filiz Nurhan Ölmez. «Bitlis'te Geleneksel Gej Dokumacılığı.» *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 2.4 (2013): 173-186.
- Şanlı, Hürrem Sinem ve Zeynep Tezel. «Burdur İli Mehmet Ekif Ersoy Halk Eğitim Merkezi Çalışmaları Kapsamında Alaca Dokumaları .» *ART-E SDÜ Teke Yöresi Kültürel Değerleri Özel Sayısı* (2014): 83-95.
- Şentürk, Sema. Şile Bezi Dokuması ve İşlemesi. (Yüksek lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Ana Bilim Dalı, 1995.
- T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. «2017/14 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 26 Eylül 2017. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2017/7 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 15 06 2017. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2017/16 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 01 11 2017. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2017/19 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 15 12 2017. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2018/27 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 16 04 2018. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2018/33 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 16 07 2018. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2019/57 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 16 07 2019. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2019/62 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 01 10 2019. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2019/64 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 01 11 2019. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2019/68 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 02 01 2020. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2019/69 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 15 01 2020. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2020/90 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 01 12 2020. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- . «2020/91 Sayılı Resmi Coğrafi İşaret ve Geleneksel Ürün Adı Bülteni.» 15 12 2020. T.C. Türk Patent ve Marka Kurumu. <<http://bulten.turkpatent.gov.tr/bulten/>>.
- Tezcan, Hülya. *Atlaslar Atlası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Tonus, Emine ve Hülya Kaynar. «Zonguldak Ereğlisi Elpek Bezi Dokumacılığı'nın Gelişiminde Yeni Tasarımların Önemi Ve Örnek Çalışmalar.» *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 8.15 (2015): 31-60.
- Türkoğlu Dalgıç, Aysel. «Sanatta Yüksek Lisans Tezi.» *Zonguldak İli Ereğli İlçesi Elpek*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

- Uğurlu, Aydın ve Servet Senem Uğurlu. «Yörenin Kültürel Kimliği Olarak Buldan Bezi.» *Buldan Sempozyumu*. Denizli, 2006. 275-280.
- Uzun, Aslı. Şile Yöresi Şile Bezi Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu (Yüksek lisans tezi). İstanbul:Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2009.
- Yanar, Ayşem ve Feriha Akpınarlı. «Geleneksel Ankara Sof Dokumaları.» *Ankara Araştırmaları Dergisi* 4.2 (2016): 170-179.
- Yaşar, Neslihan ve Gülcan Batur. «Ödemiş Yöresi İpekli Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu.» 21-23 Mart 2016. *Anadolu'ya Doku'N'an Bezler, BEZCE2016*. 20 05 2018. <<http://docplayer.biz.tr/46439077-Asirlar-oncesinden-bir-miras-kesan-cesan-bezi.html>>.

Bağlantılar:

- Bağlantı 1:** <https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/7fbaed8d-63a9-45de-a99f-bbe7522fb7af.pdf> Erişim Tarihi:18.12.2020.
- Bağlantı 2:** <https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/detay/37992> Erişim Tarihi:20.05.2020
- Bağlantı 3:** http://kulphem.meb.k12.tr/icerikler/ipek-dokuma-sallarimizda-diyarbakir-pusi-deseni_9360696.html Erişim Tarihi:20.05.2020
- Bağlantı 4:** <https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/396.pdf> Erişim Tarihi:20.05.2020
- Bağlantı 5:** <https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/detay/38587> Erişim Tarihi:20.05.2020.

GEOGRAPHICAL DISTRIBUTION OF FABRIC WEAVING IN ANATOLIA

Hatice Feriha AKPINARLI
Mualla Gözde ÇALIŞKAN ÇOBAN

ABSTRACT

In every era of its history, the art branches have varied a lot in different societies. One of these branches is fabric weaving from traditional textile arts. The fabric is densely produced and continues to be produced in every region where Turks live, representing different technical, motive and compositional characteristics. The fact that Anatolia is one of the important textile centers is one of the reasons for the substantiality of fabric weaving, and there are textile fabric types that are specific cultural identity elements in geographical regions. The aim of this study is compose the geographical distribution by determining the types and characteristics of traditional fabric weavings with different characteristics woven or continue to be woven in Anatolia. Survey research design was used in this study. The universe of this study is traditional fabrics woven in Anatolia, and the sample is 32 traditional handwoven fabrics selected by random sampling from 7 regions. To collect data, written sources related to the subject were examined. As a result of this study; although there are differences in appearance of the fabrics, it has been revealed that they are mostly produced on whipped looms and mostly using cotton yarn, but silk, wool, floss, linen, angora wool, bristle and flax It has also revealed that plain weave in the ground knitting, weft brocade technique in pattern knitting was used, being preferred the natural color of the raw material, geographical sign related to many traditional fabrics are taken and in geographically distribution was mostly the Aegean Sea & Black Sea. The other fabrics, which are our historical weaving heritage, also need to be registered and protected. New projects should be made to keep the our weavings alive which are living documents of our cultural identity.

Keywords: Anatolia, fabric, woven, traditional hand weaving, geographical signs